

I. Aspecte legale privind noțiunea de „Expertiza psihologică”.

Expertiza psihologică nu are o reglementare legală de sine stătătoare, fiind creată din nevoia, *de lege ferenda*, resimțita în practica instanțelor de judecată a unei astfel de specializări de expertiză judiciară.

Fără o reglementare juridică autonomă, până la intervenția de clarificare a legiuitorului, noțiunea de „expertiză” psihologică este un concept greșit folosit în practică, fiind necesar ca sintagma să fie înlocuită cu „evaluare” sau „analiză” psihologică, pentru a nu crea confuzie asupra reglementării și modalității de analiză a acestui mijloc de probă.

Deși există doar o fină diferență terminologică între „expertiza medico-legală psihiatrică”, „expertiza psihologică” sau „evaluarea psihologică” și „ancheta psihosocială”, fiecare dintre acestea are o valoare juridică și o finalitate procedurală distinctă.

Pentru a înțelege diferența conceptuală este necesar să nuanțăm, în primul rând, cadrul legal general al expertizei judiciare, urmând să extindem analiza, în mod particular, și asupra celorlalte mijloace de probă anterior enumerate.

A. Expertiza judiciară.

Expertiza tehnică poate fi *judiciară* atunci când este efectuată din dispoziția organelor de urmărire penală, a instanțelor de judecată sau a altor organe cu atribuții jurisdicționale și *extrajudiciară* când este efectuată la cererea persoanelor fizice sau juridice.

După cum este bine-cunoscut cadrul legal general privind expertiza tehnică este stabilit de Ordonanța de Urgență nr. 2/2000, care prin art. 1 alin. 2), art. 7 și art. 8 stabilește că expertul tehnic judiciar este cel care dobândește această calitate pe bază de examen organizat de Ministerul Justiției și este înscris în tabelul nominal cuprinzând experții tehnici judiciari [1].

Potrivit art. 14 alin. 2) din Ordonanța de Urgență nr. 2/2000 specializările expertizei tehnice judiciare sunt stabilite în Nomenclatorul specializărilor expertizei tehnice judiciare, acesta fiind aprobat prin Ordinul Ministerului Justiției nr. 199/2010.

Din păcate, Nomenclatorul specializărilor expertizei tehnice judiciare nu prevede și specializarea de „Expertiză psihologică”, nici măcar cea de „expertiză medico-legală psihiatrică”.

B. Expertiza medico-legală psihiatrică.

Medicina legală numită și *medicina judiciară*, este disciplina preocupată de realitatea faptică demonstrabilă (obiectivă) în care este implicată ființa umană, activitate *indispensabilă probațiunii judiciare* [2].

Activitatea medico-legală este reglementată de Ordonanța nr. 1/2000 privind organizarea activității și funcționării instituțiilor de medicină legală și, deși prezintă un pronunțat caracter tehnic și științific dedicat probațiunii judiciare, aceasta face parte integrantă din activitatea de asistență medicală subordonată Ministerului Sănătății, iar nu cea de expertiză judiciară organizată și coordonată de Ministerul Justiției [3].

Expertiza medico-legală se realizează întotdeauna de medici legiști, prin excepție, putând participa și alți medici specialiști, cum ar fi medicii psihiatri.

Expertizarea medico-legală psihiatrică reprezintă activitatea tehnico-științifică ce constă în interpretarea stării psihice a unei persoane la un moment dat, bine definit, cu importanță juridică, pentru a putea oferi justiției o probă obiectivă, referitoare la competența psihică sau la discernământul subiectului, în vederea stabilirii responsabilității juridice a acesteia [4].

Distinct, psihologia este știința care studiază psihicul (procesele cognitive, însușirile, stările, condițiile, mecanisme psihice), utilizând un ansamblu de metode obiective, în scopul descrierii, explicării, integrării, optimizării și ameliorării existenței umane (Dr. Prof. Univ. Mielu Zlate) [5].

Concluzionând, evaluarea medico-legală este aptă să determine capacitatea psihică a subiectului din punct de vedere medical, iar psihologia are rolul de a studia și explica procesul volițional / cognitiv al subiectului care a condus la externalizarea manifestării sale de voință. [6].

Așadar, evaluarea psihiatrică, ca mijloc de probă, este aptă să dea naștere în mod direct la efecte juridice precum reținerea unei cauze de neimputabilitate sau anularea unui act juridic, în timp ce evaluarea psihologică poate crea doar premisele reținerii unor circumstanțe agravante sau atenuante, după caz, ajutând la diminuarea riscului unei erori judiciare prin clarificarea și interpretarea acțiunilor și motivațiilor autorilor [7].

C. Evaluarea psihologică și ancheta psihosocială.

Din păcate, așa cum am arătat „**expertiza**” **psihologică** nu este definită în legislația din România, fiind un deziderat și o necesitate creată de sistemul judiciar.

Plecând de la această nevoie, Colegiul Psihologilor din România a creat o supra-specializare intitulată „*psihologia judiciară*”, iar pentru formarea specialiștilor în acest domeniu a luat naștere Institutul Național de Psihologie Judiciară (pentru ușurinta exprimării „Institutul”).

Întrucât prezentul articol se adresează, în special, practicienilor litiganți este necesar să avem în vedere și statutul juridic al Colegiului Psihologilor din România, acesta fiind definit de art. 23 din Legea nr. 231/2014 ca fiind o organizație profesională, cu personalitate juridică, de drept privat, apolitică, autonomă și independentă, de interes public și al Institutului Național de Psihologie Judiciară, acesta fiind tot o entitate juridică româna de drept privat (asociație fără scop patrimonial constituită în temeiul O.G. nr. 26/2000), ce a luat naștere în anul 2012 [8].

Institutul este, în fapt, o școală națională pentru formarea psihologilor români, iar cursul de formare profesională se intitulează „Expertiza psihologică și psihologie clinică”.

Așadar, „expertiza” psihologică nu are o reglementare legală proprie, ca specializare de expertiză, însă activitatea psihologilor și, în special, a celor formați de Institutul de Psihologie ca psihologi judiciariști, este recunoscută de instanțele de judecată naționale, de cele mai multe ori punctul de vedere al acestor specialiști având un rol decisiv asupra procesului deliberativ.

Admisibilitatea, administrarea și forța probantă a acestui mijloc de probă, urmează să fie tratate în capitolul următor.

O primă întâlnire dintre colegiul de conducere al psihologilor și reprezentanții Tribunalului București a avut loc în anul 2014, în cadrul Conferinței „*Necesitatea expertizei psihologice a copilului și familiei în procesul de stabilire a condițiilor exercitării autorității părintești*” [9].

În cadrul acestei întâlniri s-a stabilit necesitatea de formare suplimentară a psihologilor din punct de vedere clinic și judiciar, pentru ca actul de justiție să fie perfectat. De asemenea, s-a relevat pentru prima dată importanța distincție între *evaluarea psihologică*, care reprezintă o analiză psihologică științifică și *ancheta psihosocială* care reprezintă o constatare faptică a unor aspecte sumare relevate în cadrul unor discuții dintre asistentul social și subiect.

Astfel, în cadrul acestei conferințe, s-a stabilit, pentru prima dată, necesitatea înființării unei noi specializări, o nouă categorie de experți judicari, însă, nici până la acest moment, legiuitorul nu a înțeles să reglementeze acest tip de expertiză, deși aceasta are în continuare o valoare suport pentru actul de justiție.

În doctrina juridică unii autori apreciază că examinarea psihologică ar constitui o parte din examenul psihiatric complex, medicii legiști/psihiatri, asumându-și în cadrul lucrării efectuate și punctul de vedere al unui psiholog clinician. *Însa, în contextul probator, raportat la finalitatea diferită ale celor doua examinări (psihiatrică și psihologică), vom observa importanța autonomă a examinării psihologice.*

Ancheta psihosocială rămâne în continuare un subiect de dispută în doctrina juridică.

Pe de o parte, unii autori apreciază că ancheta psihosocială, presupune și o componentă de evaluare psihologică, acest atribut putând fi relevat încă din denumirea folosită de legiuitor „*psiho-socială*”, dar și din dispozițiile art. 2 alin. 6) lit. a) din Legea nr. 272/2004 „În determinarea interesului superior al copilului se au în vedere cel puțin următoarele: a) nevoile de dezvoltare fizică, *psihologică*, de educație și sănătate, de securitate și stabilitate și apartenență la o familie;” [10]

Pe de altă parte, se susține ideea că asistentul social din cadrul autorității tutelare, a cărei activitate este guvernată de dispozițiile Legii nr. 466/2004 privind statutul asistentului social, nu are abilitățile și pregătirea psihologică necesare pentru a exprima un punct de vedere cu privire la componenta psihologică a minorului, fiind necesar ca această latură să fie acoperită de către un psiholog clinician.

Subscriem acestei idei pentru toate argumentele relevate de Dr. Iulian Laurentiu Ștefan în lucrarea sa intitulată „*Expertiza psihologică în România*”, argumente pe care le prezentăm succint:

- i. Evaluarea psihologică trebuie să răspundă din punct de vedere științific unor obiective clar determinate, raportat la specificul și obiectul cauzei, pe când raportul de anchetă psihosocială, în practică, are o structură prestabilită prin care sunt prezentate aspecte din mediul social al persoanelor vizate de care iau la cunoștință în mod direct (*“ex propriis sensibus”*) asistenții sociali, fără să conțină propuneri clare și necesare soluționării cauzei;
- ii. Asistenții sociali nu au o pregătire psihologică clinică și nu pot oferi un punct de vedere cu relevanță științifică sau profesională;
- iii. Ancheta psihosocială este o activitate administrativă cu rol de anchetă, pe când evaluarea psihologică este o activitate care are ca scop cercetarea problemelor specifice cu conținut psihologic identificate/aprobate de către instanța de judecată, esențiale pentru soluționarea cauzei, capabile să ofere, răspunsuri, concluzii obiective, esențiale pentru analiza cauzei;

- iv. Raportul de anchetă psihosocială poate conține concluzii și recomandări administrative cu caracter juridic, pe când raportul de expertiză psihologică nu se pronunță decât cu privire la aspectele psihologice, răspunzând strict întrebărilor punctuale ale instanței.

În concluzie, în anumite cauze, instanțele de judecată, pentru pronunțarea soluției, se pot baza exclusiv pe raportul de ancheta psihosocială (ca cerință legală obligatorie), pe care îl vor corobora cu restul probelor administrate nemijlocit, *însă, atunci când complexitatea cauzei o impune (în cauzele cu conținut psihologic), apreciem că este necesară și consultarea unei opinii specializate, a unui psiholog clinician, care să ofere concluzii științifice obiective, bazate pe cercetarea, studiul, examinarea psihologică a subiectului.*

Această opinie specializată poate fi esențială pentru soluționarea anumitor cauze atât de natură civilă, putând contribui la individualizarea măsurilor dispuse în interesul superior al copilului și în detrimentul drepturilor și obligațiilor conferite de autoritatea părintească, cât și penală, putând contribui la o mai bună individualizare a pedepsei, fiind bine cunoscut că modul de reeducare, la acest moment, este evaluat de judecător doar prin raportare la gravitatea faptei, iar nu prin evaluarea posibilităților reale de reinsertie socială. De asemenea, un punct de vedere al unui psiholog poate servi și la redactarea motivării unor hotărâri judecătorești.

II. Admisibilitate, administrare și valoare probatorie.

După cum am arătat, expertiza psihologică nu este reglementată din punct de vedere juridic în legislația din România, însă este recunoscută de sistemul judiciar român, necesitatea și utilitatea probei fiind evaluată în raport cu dispozițiile procedurale de drept comun.

În prezenta analiză vom trata admisibilitatea probei din punct de vedere procesual civil.

Potrivit dispozițiilor art. 255 Cod de Procedură Civilă, proba trebuie să fie **admisibilă** potrivit legii (*legală s.n.*) și să ducă la soluționarea procesului (*să fie verosimilă, pertinentă și concludentă s.n.*).

Deși expertiza psihologică nu este prevăzută de Nomenclatorul specializărilor expertizei tehnice judiciare, aceasta poate fi solicitată în temeiul art. 330 alin. (3) Cod de Procedură Civilă, fiind direct aplicabile toate dispozițiile legale referitoare la încuviințarea probei, numirea expertului și **administrarea** probei cu expertiza, cu excepția celor privind aducerea cu mandat, sancționarea cu amendă judiciară și obligarea la plata de despăgubiri (art. 330 alin. (4) Cod de Procedură Civilă).

Prin urmare, psihologul clinician poate emite un punct de vedere scris, având **valoarea juridică** a unui înscris sau poate fi ascultat, în calitate de specialist, oferind o dovadă testimonială, consemnată într-un proces verbal potrivit art. 334 Cod de Procedură Civilă.

Legiuitorul a stabilit, pe baza principiului libertății probelor, ca regulă generală, faptul că probele nu au o valoare dinainte stabilită de lege (*existând bineînțeles și excepții pe care nu le vom trata cu această ocazie*) instanța nefiind legată de concluziile unui raport de expertiză [11].

Prin urmare, și în cazul „expertizei” psihologice concluziile raportului sunt lăsate la libera apreciere a judecătorului, ca de altfel și celelalte mijloace de probă, constituind doar elemente de convingere în ansamblul general decizional.

III. Concluzii:

„Expertiza” psihologică ca probă autonomă în sistemul judiciar român, nu este reglementată din punct de vedere legal, fiind greșită, din punctul nostru de vedere, folosirea noțiunii de „expertiză”, aceasta putând crea confuzie atât pentru justițiabili, cât și pentru practicieni, conducând chiar la o insecuritate a unor raporturi juridice.

Evaluarea („expertiza”) psihologică ca mijloc de probă poate fi solicitată în procesul civil în temeiul art. 330 alin. (3) Cod de Procedură Civilă, importanța acestei probe fiind recunoscută în rândul practicienilor de dreptul familiei [12].

Noțiunea de „evaluare psihologică a minorului” folosită de unii asistenți sociali din cadrul compartimentului de Autorității Tutelare este greșită și, de asemenea, susceptibilă de a crea confuzie, întrucât evaluarea psihologică efectuată de asistentul social (în cadrul anchetei psihosociale, iar nu separat într-un raport distinct) reprezintă doar evaluarea stării psihice / psihologice generale a minorului, fără a reprezenta în sine o evaluare clinică, științifică și pertinentă.

Prin urmare, ancheta psihosocială, care implică, în anumite cazuri, și o analiză psihologică a subiectului, cum ar fi situațiile de alienare parentală (ca formă de abuz psihologic / violență psihică) apare ca insuficientă, fiind necesar ca, pentru îmbunătățirea actului de justiție, instanțele să dispună completarea probatoriului cu o evaluare psihologică, doar în acest fel putând fi dispuse măsuri reale în scopul satisfacerii interesului superior al minorului și prevenirii unei erori judiciare [13].

Nu credem că în viitorul apropiat va exista o recunoaștere legală a expertizei psihologice, doctrina și practica considerând că acceptarea unei astfel de expertize ar echivala cu substituirea atribuțiilor puterii judecătorești, respectiv competenței exclusive a instanței de judecată de a aprecia asupra condițiilor legale, însă aceasta este doar o falsă problemă.

Pentru exemplificare putem avea în vedere un caz particular - analiza conținutului constitutiv al unei infracțiuni – în această situație psihologul nu va face aprecieri asupra vinovăției sau asupra gradului de discernământ al inculpatului, ci doar va analiza modul în care s-a format procesul volițional al inculpatului, ce ulterior s-a externalizat într-un act material, această evaluare putând servi la reținerea unor circumstanțe agravante (cazul unor infracțiuni săvârșite cu premeditare) sau atenuante (cazul depășirii legitimei apărări- *Excces neimputabil*).

Similar, și în cazurile de dreptul familiei, o analiză psihologică poate ajuta la o mai bună individualizare a măsurilor dispuse în interesul superior al minorului sau a programului de vizitare.

Pentru aceste considerente, de lege ferenda, se impune reglementarea evaluării psihologice, întrucât, la acest moment, în rândul practicienilor și al instanțelor de judecată este creată o confuzie de regim juridic și valoare probatorie între ancheta psihosocială și evaluarea psihologică efectuată de un specialist clinician.

[1] <http://old.just.ro/MinisterulJusti%C8%9Biei/Listapersoanelorautorizate/Expertijudiciari/tabid/160/Default.aspx>

[2] Valentin Iftenie și Dan Dermengiu - Curs Universitar Medicina Legală – Ediția 2, Ed. C.H. Beck 2014 pg. 1;

[3] Art. 1 și art. 5 din Ordonanța nr. 1/2000 privind organizarea activității și funcționarea instituțiilor de medicină legală;

[4] Valentin Iftenie și Dan Dermengiu - Curs Universitar Medicina Legală – Editia 2, Ed. C.H. Beck 2014 pg. 442;

[5] O altă definiție oficială a psihologiei este dată de Dr. Prof. Univ. Mihail Golu: *„Psihologia este definită drept știința care se ocupă cu studiul legilor generale ale devenirii, funcționării și ecanismelor organizării psihocomportamentale, pe scară animală și umană. Particularizat la om, obiectul de studiu al psihologiei îl reprezintă organizarea psihică internă în unitatea contradictorie a conștientului și inconștientului (sistemul psihic uman – SPU), precum și relația circulară dintre structurile psihice interne și actele comportamentale externe. O psihologie care-și cantonează obiectul de cercetare exclusiv în lumea subiectivă internă (ideală) devine inevitabil formală și-și retează singură perspectiva explicației genetice, care nu se poate întemeia decât pe principiul acțiunii și al interiorizării; la rândul său, o psihologie care se ocupă exclusiv de studiul comportamentului extern devine, inevitabil, mecanicist-simplistă și-și închide singură posibilitatea înțelegerii valorii adaptativ-transformatoare a acțiunii.”*

[6] Pentru o mai bună înțelegere a se verifica și diferența terminologică dintre *criminologie* și *criminalistică*;

[7] Pentru aprofundare a se vedea și „Expertiza psihologică în România. Diferențe conceptuale și practice între expertiza psihologică și ancheta psihosocială” Coordonator: Psih. Dr. Iulian-Laurențiu Ștefan Președintele Institutului de Psihologie Judiciară”;

[8] Pentru exemplificare, prin statut juridic similar, există și alte entități de tip – asociație fără scop patrimonial – având scop de formare profesională, precum A.N.E.V.A.R. – Asociația Națională a Evaluatorilor din România;

[9] <https://psihologiejudiciara.ro/lansarea-tabloului-expertilor-psihologi-necesitatea-utilizarii-expertizei-psihologice-in-justitie/>

[10] A se vedea Ioana Nicolae „Ancheta psihosocială – un mijloc de probă neadaptat cerințelor Codului civil” - <http://revista.universuljuridic.ro/ancheta-psihosociala-un-mijloc-de-proba-neadaptat-cerintelor-codului-civil/2/>

[11] A se consulta art. 264 alin. 2) raportat la art. 270, 273, 274, 284, 286 alin. 4), 288, 363, 364 alin. 4) s.a. din Codul de Procedură Civilă;

[12] Importanța practică a evaluării psihologice a fost recunoscută și de CEDO - În cauza Amanalachioai c. României, prin care s-a reținut faptul că instanțele judecătorești nu au cerut părerea unui specialist, cu privire la starea psihologică a reclamatului. (Culegere de jurisprudența CEDO, 2009). [13]

<https://psihologiejudiciara.ro/primul-protocol-pentru-recunoaterea-fenomenului-alienarii-parentale-semnat-in-europa/>